

JOSEPH R. SCHERER, Prez. de EANA :

Esperanto en grava Filmo Kial M.G.M. uzis Esperanton?

Konfidenca letero al ĉiuj Esperantistoj

Ne por traduko al nacilingvaj gazetoj!

(Verkita por ĉiuj Esperanto-gazetoj kiuj deziras uzi la enhavon.)

Alvenis centoj da leteroj (1) kun gratuloj al s-ro Brown kaj al mi kun diversaj demandoj. La ĉefaj demandoj estas: KIAL la filmfarejo M.G.M. uzas Esperanton, kaj KIAL estas uzata tia **stranga titolo???** Ĉu la malamikoj de Esperanto ne havos oportunon por diri « Jen vidu — idiotoj parolas Esperanton en filmo »...?

Tiujn ĉi demandojn mi povas respondi nur en konfidenca letero al la gesamideanoj, kaj tradukoj estu farataj nur de tre spertaj ĵurnalistoj kiuj bone komprenas la publikon kaj la nacian sentadon en la nuna periodo.

Sekvos aliaj artikoloj pri intervjuoj kun la reĝisoro, pri interbabiladoj kun Norma Shearer, Clark Gable, Joseph Schildkraut, pri la instruado de la Esperanta teksto al la geaktoroj, pri la filmado mem ktp. (Dum du monatoj mi konstante estis kun la filmsteloj kaj povis al ili paroli pri Esperanto, pri la utilo de nia lingvo dum miaj mondvojaĝoj, pri la stulteco de kunvenoj de ĉefministroj kiuj ne parolas neŭtralan lingvon ktp.)

Sed mi ne havis la permeson de la filmfarejo aperigi iajn artikolojn antaŭ la apero de la filmo sur la usonaj ekranoj. La filmo aperos plej verŝajne dum januaro aŭ februaro, kaj en Eŭropo dum la printempo. Pro la sensacia aktualeco de la enhavo, la filmo eble aperos en la eŭropaj ĉefurboj jam en la malfrua vintro.

Ĉar mi ricevis salajron de M.G.M., mi devis, kompreneble, obei, kaj ne povis tute libere agi kiel sendependa ĵurnalisto.

(1) La leteroj kun tre multaj subskriboj faris la plej grandan impreson.

Sed post apero de la filmo mi povas informi la mondon pri ĉiuj detalaĵoj. Dume mi komencas hodiaŭ per « klarigoj pri la KIALoj ».

Mi devas konfesi ke la titolo estas tikla. Pri tio mi klarigos pli sube. Same tikla estas la KIALo, pro kiu oni uzis Esperanton. Pro tio mi devas petEGi la samideanojn ke ili estu prudentaj, kaj ne detruu la propagandan valoron de la filmo por Esperanto per aperigo en naciaj gazetoj de la tiklaj KIALoj en ĉiuj detaloj. Kiel mi jam diris, nur spertaj ĵurnalistoj, kiuj konas la **emocion kaj sintenadojn** de siaj patrolandanoj, kuraĝu ion traduki.

Kaj ĉiuj Esperantaj gazetoj, kiuj deziras informi siajn legantojn, nepre ankaŭ aldonu koncernajn avertojn (esperantlingve) pri la danĝeroj.

★

La filmo portas la saman titolon kiel sensacia teatraĵo kiu montras la terurajn rezultojn de senbrida armado. Agento de municio-fabrikejoj kaŭzas « incidentojn » alterne en diversaj mondpartoj, por ke la registaroj mendu pliajn mortigilojn. La agenteo tamen senkulpigas sin per la demando kiuj estas la pli grandaj kulpoj: la fabrikantoj aŭ la aĉetantoj kiuj UZAS la mortigilojn.

Fine aeroplanoj, tuta armeo da ili, eksplodigas najbarlandan grandurbon kun miriga akurateco. Spite de sufiĉe frua mallumigo de la ĉefurbo, la bombardado sukcesas kun neimagita, timiga precizeco pro tio, ke agenteoj kaj spionoj ekbruligas domojn, tiel ke vidiĝas kolosa fajra kruco en la urbo. Helpe de ĝi facile detruigas la plej gravaj distriktoj.

Norma Shearer kaj Clark Gable, du usonanoj, kaj aliaj turistoj estas kaptitaj en sennoma eŭropa lando kie la loĝantoj ĉiuj parolas Esperanton inter si. Homaj emocioj alternas kun klopodoj amuzigi la malfeliĉulojn per dancoj kaj prezentaĵoj de ses mirinde belaj usonaj blondulinoj kiujn gvidas Clark Gable tra Eŭropo. Alterne ploras la koro pro emocio kaj jen ĝi ridegas pro tre amuzaj situacioj...

Estas vera Tragedio-Komedio... kiu estos sensacia sukceso, ne nur pro la du gravaj steloj, sed certege pro la sensacie interesa kaj aktuala enhavo.

Oni faris specialan eldonon por Eŭropo. Oni ellasis la plej fortajn kritikojn kontraŭ militaristoj. Sed la agoj en si mem montras jam sufiĉe la mizeron kaj donas la intencitan impreson. Hollywood finfine preferas mem ellasi tro « malafablajn vortojn » kaj sendi al Eŭropo perfektan, harmonian produkton, anstataŭ riski malartistan distranĉadon de la filmo per eltranĉado de nedezirataj frazoj.

Kaj nun en la « Sennoma Lando » la loĝantoj, oficiroj, hotelistoj ktp. parolas Esperanton. Neŭtrala lingvo por Sennomlando! Tiel la filmfarejo **volis eviti ofendon al iu eŭropa lando**. La teatraĵo mokas diktatorojn; la tilmo nur montras la rezultojn de fanatika armado. En la teatraĵo la loĝantoj parolas okaze la lingvon de sudeŭropa lando; la filmo ne povas impliki kaj insulti iun ajn landon.

Verŝajne neniu lando kun diktatoro permesos la montradon de tiu ĉi filmo. Tamen la filmkompanio ne volis eĉ riski malpermeson de la filmo pro insulto al eĉ nur najbara lando.

Kaj do... ĉu ne mirinda solvo?... la filmreĝisoro Brown pensis pri la uzo de Esperanto. Dum dek jaroj mi denove kaj denove rekomendis nian lingvon por la filmo, kaj parolis kun diversaj reĝisoroj, steloj kaj eĉ kun la filmfareja prezidanto Carl Laemmle.

Kaj nun subite sukceso: Esperanto **SERVAS** kaj **UTILAS** por malrekte fari propagandon por PACO.

Mi ne ŝatas la ideon ke la publiko ekpensu ke Esperanto servus kiel **nacia lingvo** de iu certa lando; kaj mi ne ŝatas

ke la loĝantoj de **militema lando** uzu Esperanton.

Sed ni Esperantistoj devas esti pretaj pardoni la mallogikecon de la situacio. Fakte ni ja ne povus malpermesi la uzon de Esperanto al iu. Ni gajnos per tiu filmo..., se la gesamideanoj bone eluzos la bonŝancon.

200-300 milionoj da homoj, minimume, venos al la filmo « *Idiot's Delight* » pro tio ke ludas en ĝi DU gravaj steloj — Clark Gable kaj Norma Shearer. Mi dankis al ili, ofte dum la filmado, en la nomo de la tutmonda Esperantistaro pro tio ke per siaj arto kaj tutmonda famo ili logos centmilionojn da homoj al la kinejoj. Vole-nevole la publiko devos aŭskulti nian lingvon, kaj povos konvinkiĝi ke Esperanto **ESTAS FAKTE** bela, muzika kaj povas esti parolata same facile kaj fluege kaj nature kiel iu ajn alia bela lingvo.

Filmo tute en Esperanto ne helpus al la filmfarejo, ĉar venus tro malmultaj homoj; kaj tia filmo ankaŭ ne helpus al la Esperanto-movado (tiom kiom « *Idiot's Delight* » helpos), ankaŭ ĉar venus tro malmultaj homoj.

Aliflanke filmo, en kiu Esperanto estas nur parte uzata, multe pli helpos al nia movado en la nuna momento. Ni ne estu tro egoistaj postulante jam nun filmojn tute en Esperanto. Ni estu dankemaj pro la bonŝanco kiun prezentas al ni M.G.M. Nia movado ŝuldos senfinajn dankojn al la du steloj, al la reĝisoro kaj al la filmfarejo, ĉar la kombino de ili allogos centmilionojn da kinovizitantoj.

M.G.M. aĉetis la filmrajton de « *Idiot's Delight* » por sumo ne publike konata, sed tamen estimata je cent mil dolaroj, aŭ eble eĉ \$ 150,000.— Okaze de la aĉeto de la filmrajto neniu pensis pri Esperanto. Nur kiam montriĝis la malfacilaĵo pri la lingvo, la estroj komencis pripensi. Kion fari?

La filmrajto estis kolosa kosto... kaj oni ne volis forĵeti ĝin pro la tikla lingva problemo. Tamen dum kelka tempo la aĉetita filmrajto aspektis kiel neuzbla « blanka elefanto ».

Filmo tute en Esperanto estas ankoraŭ tro antaŭtempa. Sed kial ne **eksperimente**

uzi Esperanton? Tio ŝajnis esti pli bona solvo ol fabriki lingvaĵon.

Estus pli danĝere fabriki lingvaĵon, ĉar certege ĝi estus tro simila al jam ekzistanta nacia lingvo. Kaj certege tiu lando plendegus ke oni insultis ĝian nacian honoron. Krome la fabrikado de tia lingvo kostus pli da tempo kaj mono ol simpla uzo de jam uzata lingvo, kiu estas **KONATA KIEL NEUTRALA LINGVO**, kiel nia Esperanto.

Eĉ se la rusa lingvo estas simila al la pola, Polujo ne povus protesti dirante ke oni ofendis Polujon per la uzo de la tro simila rusa lingvo. Same neniu lando povus plendi ke oni emis insulto ĝin per la uzo de la trosimila Esperanto.

Do Clarence Brown decidis uzi Esperanton. Pro tio li fariĝis unu el la plej gravaj patronoj de la Esperanto-movado. Mi volus preskaŭ nomi lin « **film-onklo de la Esperanto-movado** ».

Aliaj filmfarejoj sekvos, same certe kiel sekvos nova tago post vesperiĝo. Sed Clarence Brown estos nomo kiu restos fama en la Esperanto-movado por ĉiam. Pri miaj intervjuoj kun li dum kunlaborado ĉe la filmigo de « *Idiot's Delight* » mi verkis apartan artikolon. Nur mi ankoraŭ ne rajtas sendi ĝin al « *Heroldo* » kaj, pere de ĝi, al la Esperanto-gazetaro.

★

Kaj nun pliajn klarigojn pri la titolo « *Idiot's Delight* ». La titolo havas valoron de kelkaj centmil dolaroj. La teatraĵo estis sensacia sukceso en multaj mondpartoj kaj precipe tra tuta Usono. Sangō de la titolo en Usono estus sensenca, kvankam eĉ en Hollywood neniu scias ekzakte kial la aŭtoro de la teatraĵo elektis tiun titolon.

Sajnas al mi ke la aŭtoro volis diri, ke tro fanatika armado estas amuzo de idiotoj. Sed malamikoj de Esperanto povus rikane kaj mallice diri, ke en la filmo idiotoj parolas Esperanton.

Pro tio, en la traduko de la titolo, mi preferas uzi la **adjektivan vorton** «idiota» kaj pliklarigi la duan vorton por montri pri kio temas: « militamuzo ».

Certe la titolo « **Idiota Militamuzo** » ne aludas al la Esperantistoj. Sed ĝi povus havi danĝeron por la filmo. La kino-

teatroj en certaj landoj eble preferos **NE** menci la vorton « milito » por ne akiri la antagonismon de sialandaj armeestroj. Kaj en tiuj landoj, kie oni persekutas pacifistojn, reklamo kaj varbado por filmo kun la titolo « **Idiota Militamuzo** » povus fari domaĝon al la loka Esperanto-movado kaj al la filmo. En tiuj landoj la iom pli nebula titolo « **Idiota Amuzo** » certe taŭgos pli bone.

Do « **Idiota Militamuzo** » aŭ « **Idiota Amuzo** » estu la titoloj por la kolosa mondfilmo « *Idiot's Delight* » depende de la landoj, en kiuj loĝas la samideanoj.

Estos pli bone ke la samideanoj sukcesu allogi ĝeneralan publikon grandamase al la filmo (por varbi por Esperanto kaj por la pacideo)... anstataŭ akiri la persekutadon de la loka klubo kaj eventuale — ĝuste per nia klopodo — malpermesigon de la filmo.

Pro tio mi ne povas sufiĉe forte ripeti kaj ripetadi, ke niaj gesamideanoj estu **PRUDENTAJ**, saĝaj kaj diplomataj.

Sen prudento nur domaĝo estas farata, kaj nenio gajnata. Ni ankaŭ montru dankemon al la filmfarejo per saĝa eluzo de nia oportuno. Klarigoj kaj argumentoj en tiu ĉi artikolo kompreneble ne estu transdonataj al la cetera publiko.

★

Mi ŝatus vidi la suprajn klarigojn en aliaj Esperantaj gazetoj sed ĉiam **KUN AVERTOJ** pri danĝeroj evitindaj (eĉ se la artikolo aperas en ekstrakto aŭ nur parte). Kaj estus tre preferinde ne traduki ion por naciaj revuoj. Taŭgaj artikoloj kun multaj interesaj klarigoj pri la filmo mem aperos baldaŭ... kaj ilin vi povos traduki. Mi ripetas: agu prudente kaj diplomate!

EN VIA PROPAGANDO POR ESPERANTO

estu ĉiam verema! Neniam troigu, neniam blufu! La Esperanto-movado jam estas tiel forta, ke blufon ĝi ne bezonas.